

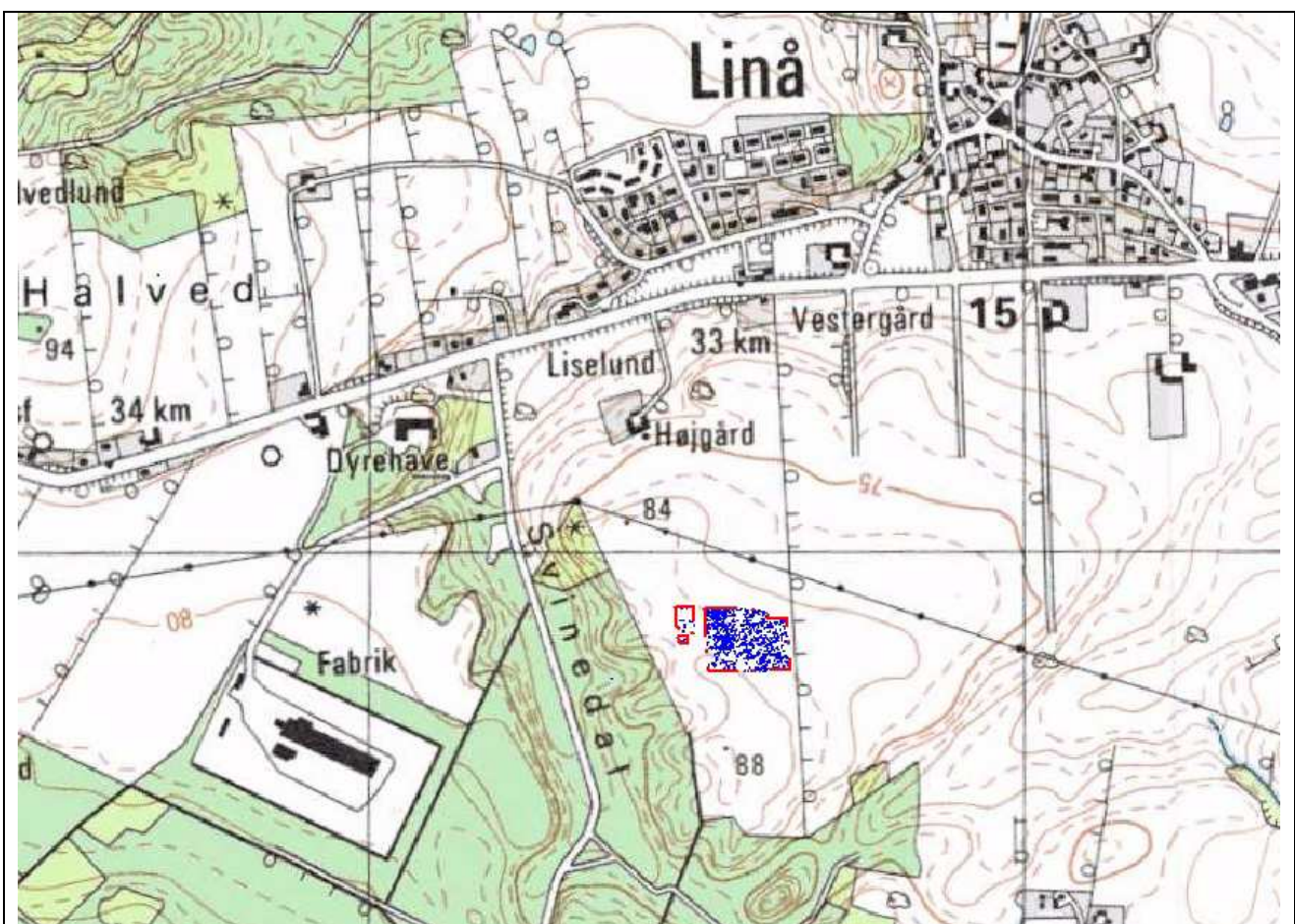


# Kulturhistorisk rapport for udgravning af Højgård, Linå

Journalnummer: SIM 49/2010  
Sted: Højgård  
SB Stednummer: 16.01.05-271

Matr. nr.: del af 4h  
Ejerlav: Linå By  
Sogn: Linå  
Herred: Gjern  
Gl. Amt: Skanderborg

KUAS j.nr.: 2010-7.24.02/SIM-0028



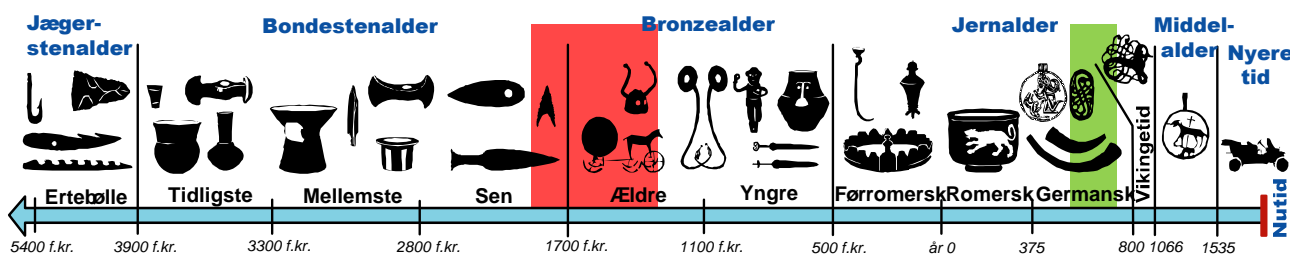
På ovenstående kort er udgravningen fremhævet med rødt (baggrundskort: KMS' 4cm kort).

**Resume:** Ved undersøgelsen fremkom en bebyggelse fra overgangen stenalder til bronzealder, omkring 1800 f.Kr. Bebyggelsen bestod af 14 langhuse, heraf to med forsænkede gulve. I tilknytning til husene registreredes adskillige koge-stensgruber/"jordovne" samt to nedgravninger med lerkar. Øst herfor fremkom et gårdsanlæg med et ekstremt langt hovedhus med en størrelse på 51 x 7 meter fra yngre jernalder, omkring 600 e. Kr. På gårdspladsen var endvidere to mindre udhuse samt fem staklader. Gårdspladsens hegn var kun sporadisk bevaret. Syd for langhuset fremkom en fibel af bronze i pløjelaget.

## Indholdsfortegnelse

### Indhold

Indledning .....	3
Undersøgelsens resultater .....	3
Topografi .....	7
Fortidsmindelandskabet .....	8
Udgravningsdata .....	8
Metode .....	9
Fremtidigt arbejde .....	9



Tidslinje med de identificerede perioder. Rødt fremhævet er sten- og bronzealderbebyggelsens sandsynlige datering. Grønt er dateringen for det ekstremt lange jernalderhus med udhuse.

## Indledning

Sagen er opstået i forbindelse med etablering af motorvejen Hårup-Låsby på dele af matr. nr. 4h Linå By, Linå.

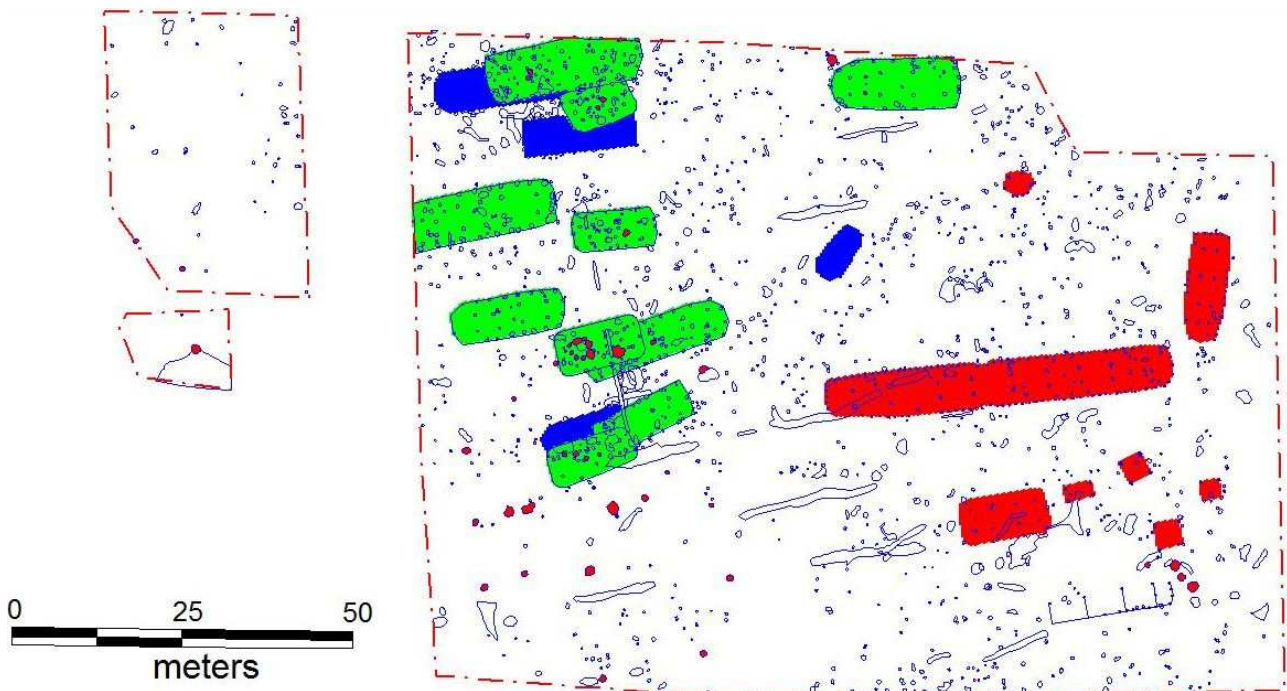
Forundersøgelsen viste, at der på en del af arealet fandtes spor efter bebyggelse fra ældre bronzealder og sen bronzealder/ældre jernalder. Da der således fandtes væsentlige fortidsminder på arealet, anmodede Vejdirektoratet Silkeborg Museum om at foretage de nødvendige arkæologiske undersøgelser, efter at have indgået en frivillig aftale med lodsejer Mogens Kortnum, Linåvej 48, Silkeborg. Arealet blev undersøgt inden ekspropriation.

Udgifterne til disse undersøgelser påhviler ifølge museumsloven § 26 stk. 2 og § 27 stk. 4 bygherre, der i dette tilfælde er Vejdirektoratet, ved Kirsten Friis-Christensen, Thomas Helstedsvej 11 Postboks 529, 8660 Skanderborg. Al korrespondance er ført mellem museumsinspektør Peter Mohr Christensen, Silkeborg Kulturhistoriske Museum og Kirsten Friis-Christensen.

## Undersøgelsens resultater

På baggrund af prøvegravningen blev der udpeget godt 1 ha til arkæologisk udgravning. Der er udgravet omkring 12.700 m<sup>2</sup>. Feltet blev større end forventet, da anlægssporene strakte sig helt ud til kanterne af det afsatte areal. Der blev derfor gravet ud til kanten af motorvejstracéet mod nord og syd samt til lavningsområdet ved læhegnet mod øst. Da udgravningen fandt sted omkring begyndelsen af jagsæsonen, indgik vi en aftale med lodsejer om at læhegn og marksti ikke blev berørt, da det evt. kunne stresses vildtet forud for jagten. Læhegn og marksti er ikke undersøgt og de udgør ca. 1600 m<sup>2</sup>. Arealet bør undersøges når området er fældet og eksproprieret.

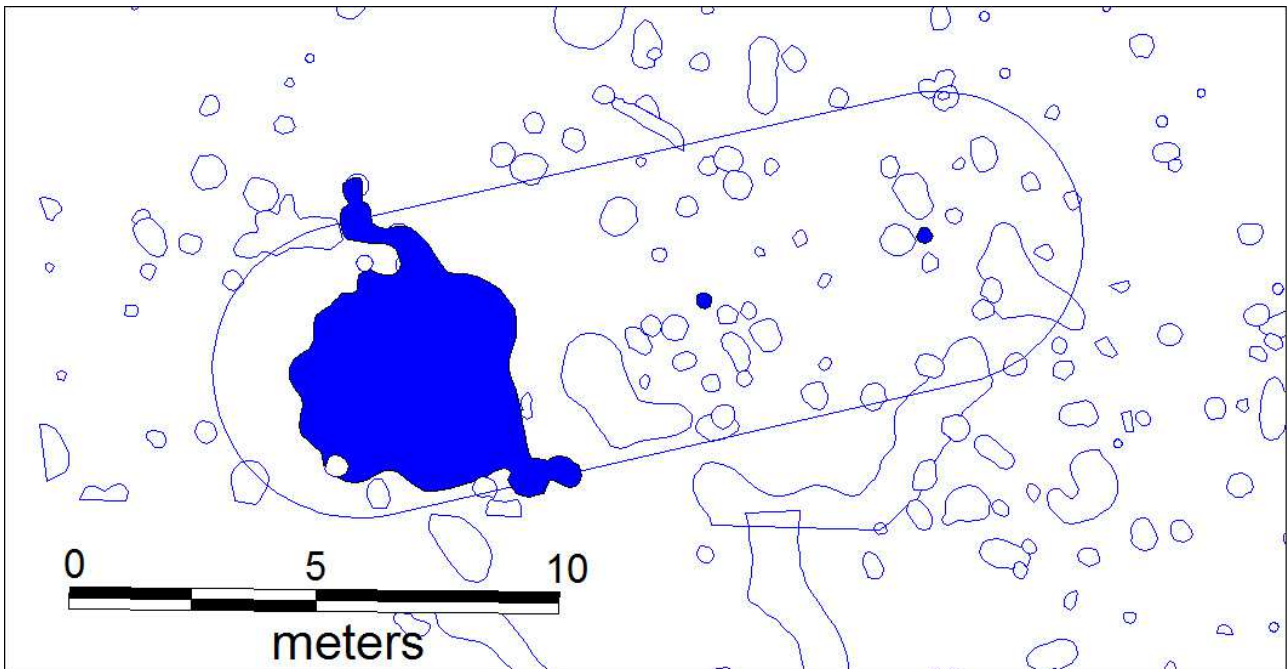
Ved undersøgelsen fremkom adskillige stolpehuller, hvoraf der kunne udskilles 14 langhuse fra overgangen yngre stenalder til ældre bronzealder omkring 1800 f. Kr. Husene var orienteret øst – vest, med undtagelse af et enkelt mindre hus, der lå orienteret mere sydvest-nordøst. Flere huse lå delvist oveni hinanden og bebyggelsen kunne dermed følges i mindst tre faser.



*Udgravede areal. Med blåt ses de toskibede langhuse og med grønt de treskibede langhuse fra den ældre bebyggelse fra slutningen af neolitikum/ældre bronzealder. Med rødt er markeret gårdsanlægget fra yngre germansk jernalder samt kogestensgruber/"jordovne".*

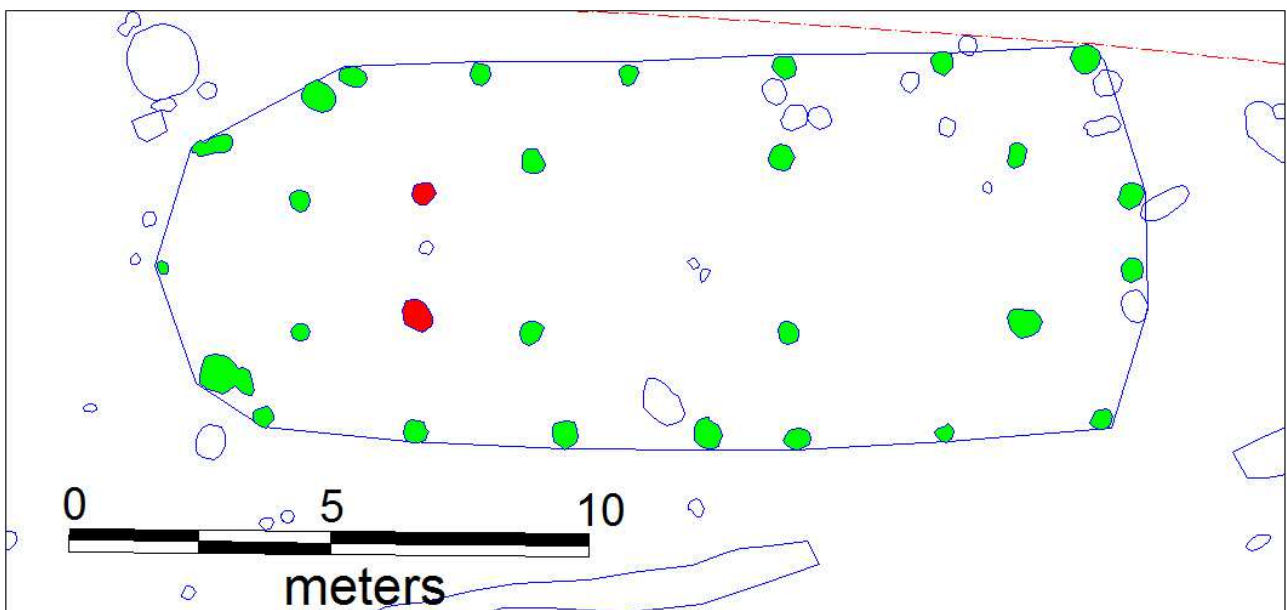


Fire af husene havde spor efter en enkelt række tagbærende stolper midt gennem huset og kaldes også for toskibede. To af disse huse havde et let forsænket gulv i den vestlige del. Nedgravningerne til de forsænkede gulve indeholdt blot enkelte flintafslag og lerkarskår.



*Toskibet hus i feltets nordvestlige del. Bemærk den forsænkede vestende og spor efter de tagbærende stolpehuller midt gennem huset.*

Ni huse var af den treskibede type, med to indre stolperækker, der har båret taget. Flere af husene havde bevaret spor efter vægge og det sås tydeligt, at de havde rette langsider og afrundede gavle. Afstanden mellem vægstolpehullerne lå omkring 1½ til 2 meter hvilket antyder, at væggene formodentlig har været udført i bulsteknik, med vandretliggende planker mellem stolperne. Taget kan have været af strå eller tørv. Husene var bevaret i forskellige længder, hvor de længste huse målte mellem 17 og 23 meter, hvorimod de kortere målte fra 8 til 15 meter.



*Treskibet hus med to rækker af indre stolper, der har båret taget. Centralt i vestenden er bevaret resterne af to kogestensgruber/"jordovne".*

Inde i vestenden af flere af husene fandtes klynger af kogestensgruber eller ”jordovne”. Disse anlæg består af 50 – 150 cm store nedgravninger med et større eller mindre indhold af trækul og stærkt ildpåvirkede sten. Anlæggene har formodentlig været anvendt som ovne til stegning af kød. De kraftige stolpehuller i jorden viser, at husene har været af en særdeles solid konstruktion, så en brugstid på 50 – 75 år er næppe usandsynlig. Ud fra husenes konstruktion og sparsomme fund kan de dateres til midten af ældre bronzealder, omkring 1500 – 1300 f.Kr. Husene har sandsynligvis været bolig for en enkelt familie. Formodentlig har husene rummet både beboelse, lade og stald, selvom der ikke kunne påvises spor efter egentlige båseskillerum i husene. Yderligere et langhus kan dateres til denne periode, men det var dog uden tagbærende stolper - et såkaldt rammehus. Det fremstod 15 meter langt og 6 meter bredt og har sandsynligvis været bulbygget som de øvrige huse. Det tolkes som et udhus eller en økonomibygning tilknyttet et af de treskibede langhuse. Man kunne forestille sig at det har været brugt som lade eller stald. Det sparsomme fundmateriale omfatter først og fremmest lerkarskår, flintafslag og brændt flint, der ikke giver mange oplysninger om beboernes erhverv. At man har ernæret sig ved agerbrug og kvægavl er dog givet, og fundet af en fladehugget pilespids tydeliggør bebyggelsens placering i det smukt kuperede terræn med rige muligheder for jagt.



*Fladehugget pilespids af flint.*



*Lerkar stillet med bunden i vejret.*

Tæt ved husene var to mindre nedgravninger med resterne af forrådskar, hvoraf det ene stod med bunden i vejret! Lerkarrenes funktion er uvis, da der ikke blev gjort yderligere fund i nedgravningerne.

Mellem bebyggelsen fra yngre stenalder/ældre bronzealder og en større lavning mod øst fremkom spor efter en gård fra yngre germansk jernalder omkring 600 e. Kr. Gårdspladsens størrelse kunne ikke fastlægges med sikkerhed, da kun en mindre del af indhegningen var bevaret mod syd. Hegnet bestod hér af en række tæt stillede stolper med en spredt række af indre støttestolper til et halvtag. Flere bygninger var dog tilknyttet gården og de grupperede sig omkring et ekstremt langt hovedhus. Spredningen af bygningerne antyder en gårdsstørrelse på omkring 65 x 65 meter – alt i alt et areal på godt 4.200 m<sup>2</sup>.

Hovedhuset har været ca. 51 meter langt og varierede i bredden fra knap 7 meter ved indgangene midt på husets længde til 6 meter ved gavlene. Huset er det hidtil største bevarede hus i Silkeborg Museums ansvarsområde. Hovedhusenes længder har almindeligvis været omkring 40 meter, som det kendes fra blandt andet Gødvadområdet.

Huset, der var orienteret øst – vest, har været bygget af kraftigt tømmer og har antagelig haft lerklinede vægge og stråtag. Midt for hver langside var en indgang med spor efter indtrukne stolper. Ruminddelingen af huset er ikke helt klarlagt, men placeringen af de ni sæt tagbærende stolper i



langhuset antyder, at delen vest for indgangen har været indrettet til beboelse omkring et ildsted, mens den østlige ende har fungeret til økonomi for eksempel som stald. Husets omkring 330 m<sup>2</sup> kan dermed fordeles med ca. 140 m<sup>2</sup> beboelse, 35 m<sup>2</sup> indgangsområde og de resterende 155 m<sup>2</sup> til stald. En serie jordprøver gennem huset kan forhåbentlig fortælle mere om husets indretning med beboelse, stald og evt. lade og tærskerum.



*Langhus fra yngre jernalder markeret ved dynger af snittede stolpehuller. Laurits står ud for indgangen midt for sydlige langside.*

På gårdspladsen lå yderligere to langhuse, der med længder på ca. 12 -16 meter tolkes som økonomibygninger i form af stald eller lade. Det ene hus lå næsten vinkelret på hovedhuset og dets nord-sydlig orientering var sandsynligvis betinget af vådområdet umiddelbart øst herfor. På den sydøstlige del af gårdspladsen fremkom fire småbygninger, på ca. 3-4 meter, der tolkes som staklader. Nord for hovedhuset var endvidere en cirkulær konstruktion, der bestod af seks stolper sat i en sekskant med et tværmål på ca. 3,5 meter. Anlægget tolkes også som en staklade til opbevaring af den del af høsten, der ikke har været plads til i hovedhus eller udhuse.

Ingen af bygningerne overlapper hinanden og det kan dermed ikke udelukkes at de tilhører samme fase af gårdsanlægget.

Ud over de mange stolpehuller fra huse og hegn fremkom også to større nedgravninger, der tolkes som lertagningsgruber. Den ene grube lå syd for hovedhuset ved de små udhuse og den anden lå ca. 50 meter vest for hovedhuset. Sidstnævnte indeholdt et kompakt trækulsholdigt lag i bunden fyldt med lerkarskår fra jernalderen. Fundmaterialet fra stolpehuller og gruber var ellers yderst sparsomt.



I forbindelse med udgravningen blev bopladsområdet gennemgået med metaldetektor og syd for gården fremkom et dragtsmykke af bronze, en såkaldt næbfibel, i pløjelaget. Fiblen er tidstypisk for denne periode.

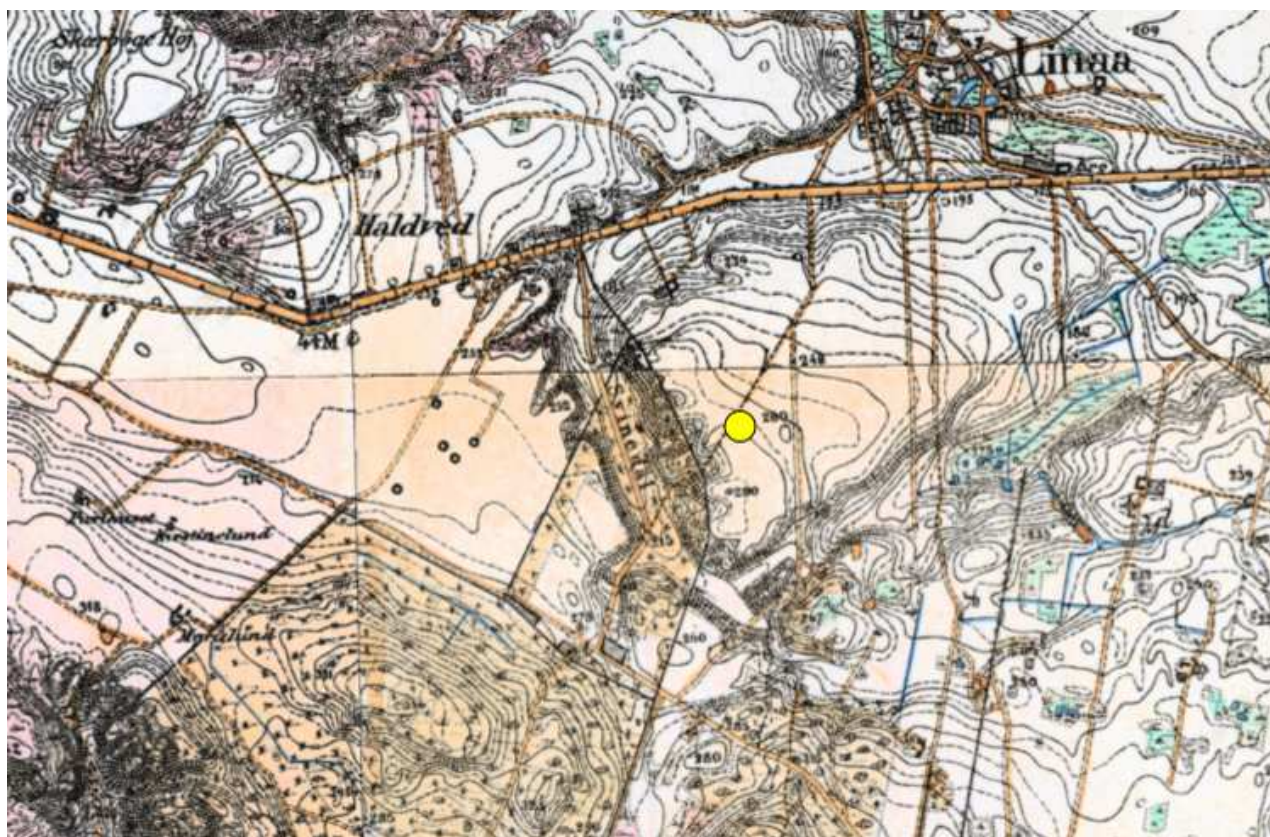


*Fibel formet som fuglehoved, en såkaldt næbfibel, fundet i pløjelaget syd for langhuset.*

Øst for vådområdet blev der ved prøvegravningen af motorvejen registreret endnu en bebyggelse fra jernalderen, og den udgravede gård knytter sig sandsynligvis til en større bebyggelse på bakkedraget, der strækker sig henholdsvis nord og syd for motorvejstracéet.

## Topografi

Motorvejstracéet ligger i et kuperet terræn øst for Silkeborg midt på moræneplateauet oven for de stejle skråninger ned til Linå mod nord og Julsø mod syd.



*Lokaliteten markeret på høje målebordsblade (1842-99).*

Området består af et jævnt bakkedrag omkring kote 85 meter over havet med svagt fald mod nord og jævn stigning til kote 88 umiddelbart syd for tracéet. Lokaliteten ligger umiddelbart ovenfor de



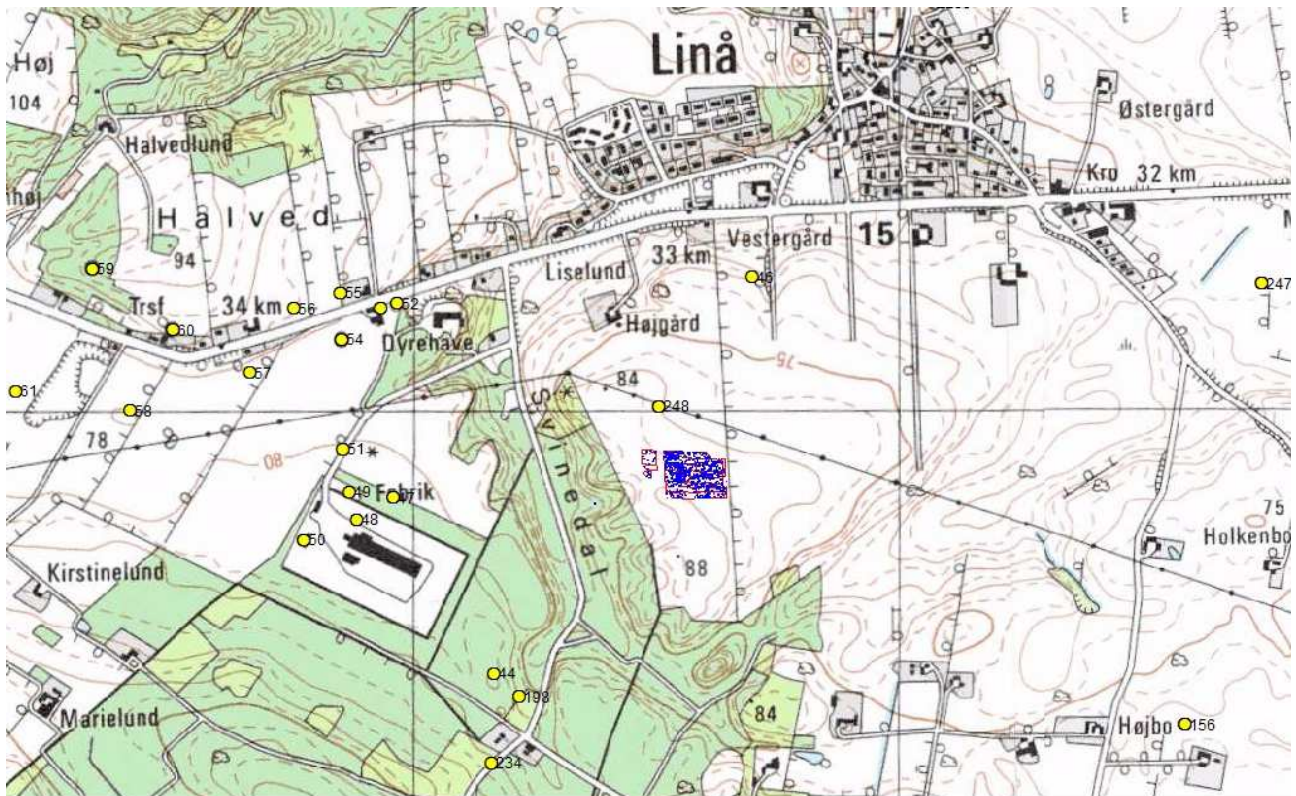
stejle skråninger ned mod Svinedal mod vest, og husene grupperer sig omkring kanten af en slugt hertil. Svinedal falder jævnt ned mod smeltevandsdalen Linå i nord.

Mod øst falder terrænet svagt for herefter at flade ud i et omkring to ha stort plateau, hvor der under prøvegravningen af motorvejstracéet blev påtruffet yderligere en jernalderbebyggelse.

Undergrunden består overvejende af gulbrunt sand til gruset sand med flere sten, men flere steder findes lerlag, der når op til pløjelaget. Muldlaget varierer i tykkelse fra 30 til 40 cm, dog med et tykkere lag på 50 til 70 cm mod øst, ned mod lavningsområdet. Ved slugten i vest var muldlaget dog helt op til 1 meter tykt.

## Fortidsmindelandskabet

I lokalområdet er der på forhånd registreret flere fund og fortidsminder. Indenfor en afstand af omkring 1 kilometer er der mod vest og syd registreret flere gravhøje, hvoraf størsteparten ikke er blevet undersøgt nærmere. Et par enkelte gravhøje umiddelbart vest for Svinedal er dog dateret ved flintredskaber til yngre stenalder (sb. nr. 47 og 50). De kan dermed være samtidige med den fremkomne boplads.



Registrerede fund og fortidsminder syd for Linå. Lokaliteten er markeret med rødt og blåt.  
Topografisk kort 1:25.000.

I forbindelse med rekognoscering af det dybdepløjede læhegn på nærværende matrikel fremkom der resterne af kogestensgruber (sb. nr. 248). I lavningsområdet syd for Marieminde fremkom ligeledes ved rekognoscering spor efter metalproduktion i form af slagge (sb. nr. 247).

## Udgravningsdata

Sagen er journaliseret på Silkeborg Museum som SIM 49/2010 Højgård.

Sagsansvarlige for Vejdirektoratet er Kirsten Friis-Christensen, Thomas Helstedsvej 11 Postboks 529, 8660 Skanderborg.



Ansvarshavende på museet er Peter Mohr Christensen, som har stået for den indledende korrespondance.

Udgravningen på dele af matr. 4h fandt sted i perioden fra den 31/8. 2011 og til den 7/10. 2011 og blev foretaget af arkæolog Karen Rysgaard med deltagelse af arkæologerne Malene Madsen og Laurits Borberg samt arkæologistuderende Christian Dedenroth-Schou.

Udgravningens resultater er registreret løbende, og foreligger efter endt beretningsarbejde til fremvisning på museet ved anmodning. Materialet består af digitale feltplaner med notater, snittegninger samt digitale fotos.

## Metode

Entreprenørarbejdet er foretaget af entreprenør Leo Rask Andersen, Sorring, med gravemaskine på bånd, påmonteret tiltbar rabatskovl. Muld og råjord er holdt separat, således at de to jordlag i store træk har kunnet genplaceres i korrekt orden, efter vi har gjort vores iagttagelser.



*Afgravning af nordvestlige del af hovedfeltet. Bemærk afgravning af fladen i to etaper, hvor den øverste del af muldlaget er afgravet inden sidste finafgravning. Det har muliggjort at museets detektorgruppe har kunnet afsøge arealet flere gange. September 2011*

Anlægsspor og forstyrrelser er indmålt med differentiell GPS, og dette materiale ligger til grund for de viste oversigtskort.

## Fremtidigt arbejde

Med indeværende rapport er feltarbejdet på dele af matr. nr. 4h, Linå By, Linå kun delvist afsluttet. Det resterende areal er dels beplantet med læhegn dels marksti og berører ca. 1600 m<sup>2</sup>. Arealet bør undersøges når området er fældet og eksproprieret.